

Ændring af enkepensionsret ved aftale mellem parterne

FOB nr. 82.58

Henstillet til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, at overveje, om der var tilstrækkelige holdepunkter for på det nu foreliggende lovgivningsmæssige grundlag at fastholde en hidtidig fortolkning af bestemmelsen i § 2, stk. 1, i lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, hvorefter en hustru, der efter skilsmisse havde bevaret sin ret til enkepension, ikke senere med manden kunne aftale, at retten til enkepension bortfaldt med den virkning, at retten overgik til mandens nuværende ægtefælle.

(J. nr. 1981-1074-050).

A klagede over den stilling, som finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, havde taget i en skrivelse til Københavns amtskommune vedrørende A's tidligere ægtefælle, B's ret til enkepension. Efter lønnings og pensionsdepartementets opfattelse bevarede B sin ret til enkepension, selv om A i Københavns byrets fogedret havde indgået et forlig med B, hvorefter et vilkår i skilsmissebevillingen om tidsbegrænset bidragsforpligtelse var afløst ved betaling af et éngangsbeløb.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A i 1969 blev tjenestemandsansat som overlæge ved et amtspsygehus. A havde tidligere været medlem af Lægernes pensionskasse. I forbindelse med tjenestemandsansættelsen blev A's udtrædelsesgodtgørelse fra pensionskassen overført til Københavns amtsråds pensionsfond, og A blev tillagt pensionsanciennitet fra 1. maj 1962. Pensionsfonden overtog forpligtelsen til eventuelt at udrede enkepension til B, som A i 1954 havde indgået ægteskab med. B var født i 1923. Ægteskabet var blevet ophævet ved skilsmissebevilling af 11. november 1964 på nærmere aftalte vilkår bl.a. om, at A uden tidsbegrænsning skulle yde underholdsbidrag til B. I skilsmissevilkårene var det anført,

»at hustruen bevarer sin ret til enkepension efter loven«.

I 1964 indgik A ægteskab med C, der var født i 1924.

Den 2. marts 1979 indgik A i Københavns byrets fogedafdeling forlig med B om, at den løbende bidragsaftale skulle afløses med betalingen af 70.000 kr. kontant. Udskriften af fogedbogen indeholdt intet om, hvorledes der efter parternes opfattelse skulle forholdes med B's ret til enkepension.

I skrivelse af 8. maj 1979 meddelte A Københavns amtsråd, at bidragsaftalen mellem ham og B var blevet ophævet ved forliget i fogedretten, og at B's ret til enkepension dermed efter hans opfattelse var bortfaldet, således at den fulde enkepension i givet fald skulle tilfalde C.

I skrivelse af 18. september 1979 til Københavns amtsråd fremkom A med nogle yderligere oplysninger om forliget. A anførte bl.a., at hans opfattelse med hensyn til bortfald af retten til enkepension for B var blevet bekræftet af fogedretten under forligsmødet. A anmodede i skrivelsen amtsrådet om at bekræfte, at det kun var C, der ville være berettiget til enkepension.

I skrivelse af 9. oktober 1979 rettede Københavns amtskommune henvendelse til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, med anmodning om en udtalelse i anledning af A's henvendelser. Amtskommunen henviste til, at der i »Ægteskabsloven med kommentarer« v/Mogens Hornslet, Svend Danielsen og Jacques Hermann, s. 363, var omtalt en sag, der tilsyneladende svarede til den foreliggende sag, og hvor finansministeriet og justitsministeriet havde indtaget det standpunkt, at den afgørelse, der var truffet ved skilsmis- sen, og hvorefter hustruen bevarede sin ret til enkepension, ikke kunne ændres ved en senere aftale mellem parterne.

I skrivelsen af 20. juni 1980 til Københavns amtskommune meddelte løn- nings- og pensionsdepartementet, at spørgsmålet om, hvorvidt B's ret til en- kepension var bortfaldet som følge af ophævelsen af den løbende betaling af underholdsbidrag i forbindelse med forliget, efter ministeriets opfattelse måtte besvares benægtende. Lønnings- og pensionsdepartementet henviste til:

»... at § 2, stk. 1, sidste pkt., i lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, som affattet ved lov nr. 261 af 4. juni 1969, indeholder bestemmelse om, at den fraskilte hustrus ret til enke- pension ikke berøres af, at der ved aftale eller i medfør af §§ 52-53 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning sker ændringer af aftale eller afgørelse om bidragspligt eller bidragets størrelse.

Det må herefter lægges til grund, at ændringer, der måtte finde sted med hensyn til forpligtelsen til at svare bidrag til den fraskilte hustru, ikke får indfly- delse på hendes pensionsmæssige stilling, som fortsat vil være afhængig af, om der ved skilsmis- sen påhviler manden bidragspligt over for hustruen.

...«

I skrivelsen af 2. oktober 1980 meddelte Københavns amtskommune A under henvisning til udtalelsen fra lønnings- og pensionsdepartementet, at hans anmodning om, at B's pensionsret bortfaldt, ikke kunne imødekommes.

Ved skrivelse af 4. december 1980 sendte C til Københavns amtskommune en skrivelse af 2. december 1980 fra B's advokat, hvoraf det fremgik, at det også var hans opfattelse, at der efter indgåelsen af forliget i fogedretten ikke længere bestod nogen ret til enkepension for B.

Under henvisning hertil rettede Københavns amtskommune i skrivelse af 19. februar 1981 på ny henvendelse til lønnings- og pensionsdepartementet med spørgsmål om, hvorvidt de nu fremkomne skrivelser gav ministeriet anledning til en ændret stillingtagen.

I skrivelse af 6. marts 1981 til Københavns amtskommune meddelte lønnings- og pensionsdepartementet, at departementet måtte henholde sig til udtalelsen i skrivelsen af 20. juni 1980, »hvorefter finansministeriet lægger til grund, at

det følger af bestemmelsen i § 2, stk. 1, sidste pkt., i lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, som affattet ved lov nr. 261 af 4. juni 1969, at ændringer med hensyn til forpligtelsen til at svare underholdsbidrag til den fraskilte hustru ikke berører hendes ret til enkepension«.

I skrivelse af 23. marts 1981 underrettede Københavns amtskommune A om finansministeriets seneste udtalelse. Amtskommunen fandt herefter ingen mulighed for at imødekomme A's anmodning om at lade B's ret til enkepension bortfalde.

I klagen til mig anførte A bl.a., at det i fogedretten den 2. marts 1979 var blevet bemærket, »at når der ikke skulle betales bidrag, var der ej heller ret til enkepension, idet dette forlig kunne ligestilles med, at underholdsforpligtelsen var tidsbegrænset, indtil éngangsbeløbet på 70.000 kr. blev betalt den 1. april 1979«. A anførte videre, at »man, når man frit kan aftale, at der er ret til enkepension, også frit må kunne aftale, at man giver afkald herpå, specielt når der bliver betalt et skattefrit éngangsbeløb på 70.000 kr. herfor«.

Finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, gentog i en udtalelse til mig i anledning af klagen i det væsentlige det, som ministeriet havde anført i skrivelsen af 20. juni 1980.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Sagen rejser to spørgsmål:

1) Bortfaldt (B's) ret til enkepension ved aftalen om, at den tidsubegrænsede bidragsforpligtelse ophørte, og

2) kan der mellem (B) og Dem - efter at den tidsubegrænsede bidragsforpligtelse er ophørt - indgås en aftale om, at (B's) ret til enkepension ophører med den virkning, at den (fulde) ret til enkepension overgår til (C)?

Finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, ses i de udtalelser, som departementet har afgivet, kun udtrykkeligt at have taget stilling til det første spørgsmål. Jeg går imidlertid ud fra, at departementets udtalelser - navnlig på baggrund af den måde, hvorpå sagen er blevet forelagt for departementet - også indeholder en stillingtagen til det andet spørgsmål.

Som det fremgår af det, der er anført ovenfor, må udgangspunktet ved en stillingtagen til de to spørgsmål tages i bestemmelsen i § 2, stk. 1, i enkepensionsloven. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Når ægteskabet efter at have bestået i mindst 5 år opløses ved skilsmisse, og der efter skilsmissen skal påhvile manden pligt til at yde bidrag til hustruens underhold, bevarer hun sin ret til enkepension. Ægtefællerne kan dog aftale, at hustruen ikke skal bevare sin pensionsret, hvilket da skal fremgå af dommen eller bevillingen. Hustruens ret berøres ikke af, at der ved aftale eller i medfør af §§ 52-53 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning sker ændringer af aftale eller afgørelse om bidragspligt eller bidragets størrelse.«

Det følger umiddelbart af bestemmelsens 3. punktum, at den aftale, som De i 1979 indgik med (B) om ophør af Deres bidragspligt, ikke i sig selv medførte, at (B's) enkepensionsret samtidig ophørte.

Finansministeriets, lønnings- og pensionsdepartementets opfattelse, for så vidt angår dette spørgsmål, giver mig derfor ikke anledning til bemærkninger.«

Med henblik på den nærmere stillingtagen til spørgsmål nr. 2 foretog jeg en undersøgelse af forarbejderne til de gældende regler om bevarelse af enkepensionsretten ved separation og skilsmisse:

Regler om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse blev første gang fastsat ved lov nr. 102 af 14. marts 1941.

Ved finansministerens fremsættelse (i landstinget) den 22. november 1940 af forslag til lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse havde § 2, stk. 1 og 2, følgende ordlyd (Rigsdagstidende 1940/41, tillæg A II, spalte 2545-46):

»Når Ægteskabet, efter at have bestaaet i mindst 5 Aar, ophæves ved Skilsmisse, og der tillægges den fraskilte Hustru Underholdsbidrag, bliver der ved Bevillingen eller Dommen at træffe Bestemmelse om, hvorvidt hun skal bevare sin Ret til Enkepension. Den truffne Afgørelse er endelig.

Stk. 2. Saafremt det ved Skilsmissen er bestemt, at Retten til Enkepension bevares, er den fraskilte Hustru - forudsat at Betingelserne for at erholde Enkepension iøvrigt er tilstede - berettiget til ved Mandens Død at oppebære Pension efter ham, dog at Pensionen i intet Tilfælde kan udgøre et større Beløb end det hende paa Dødsfaldets Tidspunkt i Henhold til Skilsmissevilkårene tillagte aarlige Underholdsbidrag.«

Forslaget svarede stort set til et udkast til lovforslag, som er indeholdt i »Betrænkning afgivet af det af Finansministeren under den 31. maj 1938 nedsatte Udvalg angaaende fraskilte Hustruers Pensionsret« (1939). Lovforslagets § 2, stk. 1 og 2, svarer til § 2, stk. 2 og 3, i udvalgets lovudkast.

I betænkningen er s. 16-17 nærmere redegjort for udvalgets overvejelser vedrørende spørgsmålet om bevarelsen af enkepensionsret for den fraskilte hustru. Det hedder her bl.a.:

»...

Man er imidlertid i Erkendelse af, at den bestaaende Tilstand er saa uholdbar, at Indførelse af et nyt Princip, hvorved der gives fraskilte Hustruer Adgang til at bevare Pensionsretten, maa anses for at være en Retfærdighedssag for alle Pensionsomraaders Vedkommende, enedes om en Løsning, der muliggør en individuel Ordning af Pensionsspørgsmaalet ved, at der - i Lighed med det i Sverige indførte Princip - som et Led i Skilsmissegens Behandling ved Bevillingen eller Dommen bliver at træffe Bestemmelse om, hvorvidt den fraskilte Hustru skal bevare sin Ret til Enkepension.

Det synes ogsaa at være det naturlige, at Afgørelsen træffes i Forbindelse med Spørgsmaalet om Underholdsbidraget, naar Pensionsrettens Bevarelse er gjort afhængig af, at saadant ydes.

Derimod finder man ikke, at der ved Bevillingen eller Dommen bør bestemmes noget om Pensionens Størrelse eller de øvrige Vilkaar for dens Bevarelse, ligesaa lidt som Retten til at oppebære Pension bør kunne tidsbegrænses. Afgørende i saa Henseende bør efter Udvalgets Mening - ligesom i Norge og Sverige - alene de foreslaaede generelle Regler være.

Ved at Parternes Selvbestemmelsesret i et vist Omfang kommer i Betragtning, knyttes der et Frivillighedsmoment til Løsningen af Problemet; der er saaledes intet i Vejen for, at den fraskilte Hustru kan renoncere paa Pension imod at faa Ækvivalent paa anden Maade ved Skilsmisseoverenskomsten. Et saadant Afkald kan ogsaa tænkes givet i Tilfælde, hvor den fraskilte Hustru har Adgang til Egenpension, jfr. herved Tjenestemandsløvens § 58.

Ændringer i den een Gang truffne Ordning maa derimod være udelukket, idet man ved at anerkende Gyldigheden af en senere Aftale mellem Parterne ville aabne Mulighed for Ordninger, hvis reelle Formaal var at paaføre den Myndighed eller Institution, hvem det paahviler at udbetale Pensionen, forøgede Udgifter, saaledes f.Eks. Overenskomster, hvorved en ældre og svagelig fraskilt Hustru mod Vederlag gav Afkald paa sin Andel af Enkepensionen til Fordel for Mandens unge Hustru. - En Adgang for Overøvrigheden til senere at ændre en Afgørelse, hvorefter der ikke tilkom Hustruen Pensionsret, ville ligeledes være uheldig, idet den kunne medføre urimelige Indgreb i Dispositioner, som Manden havde truffet i Tillid til den ved Skilsmissen etablerede Ordning. Derimod vilde en Adgang for Overøvrigheden til at fratage Hustruen en Pensionsret, som en senere indtraadt Ændring i hendes økonomiske Forhold gjorde overflødig, ikke frembyde større Betænkelighed, men hertil maa dog bemærkes, at enten vil Hustruens Adgang til Underhold fra Manden være gjort afhængig af, at hun behøver Bidraget, derved, at dettes Størrelse er fastsat efter Overøvrighedens Bestemmelse, og i saa Fald vil Pensionen, naar Overøvrigheden under Hensyn til hendes forbedrede økonomiske Forhold bestemmer, at hun ikke længere skal have Underholdsbidrag, bortfalde efter det af Udvalget udarbejdede Lovforslag, eller ogsaa oppebærer hun Underholdsbidrag uden Hensyn til sin Trang til dette, og da er der intet urimeligt i, at det samme gælder Pensionen.

...«

I de almindelige bemærkninger til det fremsatte lovforslag er (spalte 2549) anført, at finansministeriet i det væsentlige har kunnet tiltræde, at spørgsmålet om fraskilte hustruers pensionsret søges ordnet på den af udvalget foreslåede måde. I bemærkningerne til lovforslagets § 2 (spalte 2551) er henvist til, at det i betænkningens s. 16 er anført, at afgørelsen af, om enkepension skal bevares eller ej, bør træffes som et led i skilsmissegagens behandling, og at den trufne afgørelse bør være endelig.

Ved fremsættelsen af lovforslaget var det således forudsat, at den ordning, der blev fastsat ved skilsmissegagen om bevarelse af retten til enkepension, ikke senere ved aftale mellem parterne kunne ændres.

Under 1. behandlingen i landstinget af lovforslaget (Rigsdagstidende 1940/41 (Landstinget), spalte 364 ff. - navnlig spalte 373-374) blev der imidlertid rejst spørgsmål om forståelsen af bestemmelsen i lovforslagets § 2, stk. 1, 2. pkt.: »Den trufne afgørelse er endelig«. Der blev i den forbindelse udtalt ønske om, at det blev præciseret, at en aftale i forbindelse med skilsmissegagen om bevarelse af ret til enkepension skulle kunne ændres ved dom »efter Analogien til Ægteskabsloven af 30. Juni 1922, § 72, en Paragraf, hvorefter slig Aftale ved Dom kan erklæres for uforbindende, hvis den skønnes åbenbart ubillig«.

Efter 1. behandlingen i landstinget blev sagen behandlet i udvalg, og det fremgår af udvalgets betænkning (Rigsdagstidende 1940/41, tillæg B, spalte 429-30), at finansministeren under udvalgsbehandlingen stillede ændringsforslag til § 2, hvorefter § 2, stk. 1, 2. pkt., i lovforslaget fik følgende ordlyd:

»Den trufne Afgørelse kan ikke ændres i Medfør af § 71 i Lov nr. 276 af 30. Juni 1922 om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning.«

Dette forslag blev tiltrådt af landstingets udvalg.

Under 2. behandlingen i landstinget af lovforslaget (Rigsdagstidende 1940/41 (Landstinget), spalte 631 ff.) begrundede udvalgets ordfører bl.a. det nævnte ændringsforslag og anførte i den forbindelse følgende:

»...

Det første Ændringsforslag tilsigter en Ændring af § 2, Stk. 1, 2det Punktum, der foreslaas affattet saaledes: »Den trufne Afgørelse kan ikke ændres i Medfør af § 71 i Lov Nr. 276 af 30. Juni 1922 om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning.« I det oprindelige Lovforslag stod der: »Den trufne Afgørelse er endelig.« Udtrykket var noget uklart, idet Ordet »endelig« muligt kunne forstås eller skulde forstås som »inappellabelt«, hvad dog ikke havde været Meningen. Den trufne Afgørelse maatte naturligvis kunne ændres, for saa vidt Dommen eller Bevillingen i øvrigt kunde ændres, men det var derimod ikke Meningen, at Afgørelsen om Retten til Enkepension skulle kunne ændres efter Ægteskabslovens § 71, der udtaler, at Bestemmelse om Underholdsbidrag til Ægtefællen senere kan ændres af Overøvrigheden paa en af Ægtefællernes Begæring, naar Forholdene væsentlig har forandret sig og Omstændighederne i øvrigt taler derfor. Den Affattelse, som Paragraffen nu har faaet, giver klart Udtryk for, at denne specielle Ændringsbestemmelse i Ægteskabs-

lovens § 71 ikke kan anvendes paa Spørgsmaalet om Bidraget og Retten til Enkepension.

...«

Spørgsmålet om adgangen til efter skilsmissen at træffe aftale om enkepensionsrettens bortfald ses ikke at have været berørt i forbindelse med Rigsdagens behandling af lovforslaget.

Den vedtagne lov, lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, fik i § 2, stk. 1 og 2, den ordlyd, som bestemmelsen havde ved fremsættelsen af forslaget (jfr. ovenfor), dog at § 2, stk. 1, 2. pkt., fik den ovenfor gengivne ordlyd i overensstemmelse med finansministerens ændringsforslag.

Loven fra 1941 blev ændret ved lov nr. 268 af 14. juni 1951 om ændringer i lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse. Lovens § 2, stk. 1 og 2, fik herefter følgende formulering:

»Når ægteskabet, efter at have bestået i mindst 5 år, ophæves ved skilsmisse, bevarer den fraskilte hustru sin ret til enkepension, medmindre det i skilsmissevilkårene er fastsat, at der ikke tillægges hende underholdsbidrag, eller der iøvrigt i det enkelte tilfælde måtte være truffet bestemmelse om, at hun ikke skal bevare enkepensionsretten. Forsåvidt der herefter tilkommer den fraskilte hustru ret til enkepension, optages der i bevillingen eller dommen en udtrykkelig bestemmelse herom. Den trufne afgørelse kan ikke ændres i medfør af § 71 i lov nr. 276 af 30. juni 1922 om ægteskabs indgåelse og opløsning.

Stk. 2. Såfremt det den fraskilte hustru tillagte underholdsbidrag ifølge skilsmissevilkårene måtte være gjort tidsbegrænset, er hun kun berettiget til at oppebære enkepension i det tidsrum, i hvilket hun ville have været berettiget til underholdsbidrag.«

I bemærkningerne til lovforslaget (Rigsdagstidende 1950/51, tillæg A, spalte 3795 ff.) er spørgsmålet om en eventuel adgang til ved aftale at ændre vilkår for skilsmissen om bevarelse af enkepensionsret ikke omtalt. I bemærkningerne til ændringslovens § 1 (vedrørende ændring af loven om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse § 2, stk. 1 og 2) er bl.a. anført følgende:

»...

Forsåvidt der efter det anførte tilkommer den fraskilte hustru ret til enkepension, må det anses for hensigtsmæssigt, at der optages en udtrykkelig bestemmelse herom i bevillingen eller dommen. Den trufne afgørelse af dette spørgsmål bør, ligesom efter den hidtidige ordning, være endelig, således at afgørelsen ikke kan ændres i medfør af ægteskabslovens § 71. Derimod vil en aftale mellem parterne om pensionsretten som hidtil i medfør af analogien af ægteskabslovens § 72 ved dom kunne erklæres uforbindende for den pågældende under de i denne bestemmelse nævnte betingelser.

I tilfælde, hvor bidragspligten ifølge skilsmissevilkårene måtte være gjort tidsbegrænset, anses det, når alle forhold tages i betragtning, for det rimeligste, at den fraskilte hustrus ret til at oppebære enkepension begrænses til det tidsrum, i hvilket hun ville have været berettiget til underholdsbidrag.

...«

Det omhandlede spørgsmål om adgangen til senere at træffe aftale om enkepensionsrettens bortfald ses ikke at være blevet berørt i forbindelse med rigsdagens behandling af lovforslaget.

I forbindelse med gennemførelsen af den nugældende ægteskabslov, lov nr. 256 af 4. juni 1969 om ægteskabets indgåelse og opløsning med senere ændringer, blev § 2, stk. 1, i loven om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse ændret (ved lov nr. 261 af 4. juni 1969 om ændring af lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse). Bestemmelsen i lovens § 2, stk. 1, er gengivet ovenfor s. 62. Forarbejderne til ændringsloven (Folketingstidende 1968/69, tillæg A, spalte 169 ff og Folketingstidende 1968/69, tillæg B, spalte 1885 ff.) indeholder ikke bidrag til belysning af spørgsmålet om adgangen til senere ved aftale at ændre den oprindelige fastsatte pensionsordning.

I »Ægteskabsloven« v/L. Ringgård og H. Funch Jensen (1962) er om den dagældende bestemmelse i lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, § 2, stk. 1, bl.a. anført følgende:

»...

Bestemmelse om hustruens ret til enkepension skal optages i bevillingen eller dommen.

...

Den trufne afgørelse kan ikke senere ændres i medfør af Æ I § 71, jfr. enkepensionslovens § 2, stk. 1, men - hvis ægtefællerne ved aftale har løst spørgsmålet - vel i medfør af § 72, og ægtefællerne selv kan næppe heller indgå en aftale, der ændrer hustruens retsstilling i henseende til enkepension, jfr. følgende administrative afgørelser:

...«

I tilslutning hertil er omtalt 2 administrativt afgjorte sager.

Den ene sag (justitsministeriets sag B 1438/1953 og finansministeriets sag P 3939/1953) angik et tilfælde, hvor der ikke ved skilsmissen var truffet aftale om underholdsbidrag fra manden til hustruen. Nogen tid senere overvejede parterne at gennemføre en ordning, hvorefter hustruen alligevel skulle have bidrag med det formål også at tillægge hende pensionsret. Justitsministeriet udtalte i anledning heraf, at aftalen om, at manden ikke skulle svare bidrag til den tidligere hustru, ved dom kunne erklæres for uforbindende i medfør af § 72, og at en sådan dom formentlig i henhold til en analogi af § 72 også ville kunne blive afgørende for spørgsmålet om den tidligere hustrus enkepension, men bortset herfra kunne der ikke ved aftaler eller andre bestemmelser ske

ændring af den ved skilsmissen fastslåede ordning, hvorefter den tidligere hustru ikke havde bevaret sin ret til enkepension.

I den anden sag (justitsministeriets sag F 201³⁹⁸/1957 og finansministeriets sag P 3717/1957) spurgte en fraskilt mand, om han kunne indgå en aftale med sin fraskilte hustru om, at hun mod en sum én gang for alle opgav sin ret såvel til underholdsbidrag som til enkepension med den virkning, at den fulde enkepension til sin tid ville tilfalde hans nuværende hustru.

Justitsministeriet udtalte (på grundlag af det af finansministeriet indtagne standpunkt), at den ved skilsmissen truffene afgørelse, hvorefter den tidligere hustru bevarede sin ret til enkepension, ikke kunne ændres ved en senere aftale mellem parterne. Det blev dog tilføjet, at spørgsmålet henhørte under domstolenes afgørelse.

I »Ægteskabsloven med kommentarer« v/Mogens Hornslet, Svend Danielsen og Jacques Hermann (1970), s. 363, er omtalt to sager, der svarer til den foreliggende sag. I den ene sag (justitsministeriets sag j.nr. 1967-220-6) udtalte justitsministeriet, at ministeriet for sit vedkommende intet havde at indvende imod, at en aftale om bortfald af retten til enkepension blev påtegnet skilsmissebevillingen, såfremt det af påtegningen fremgik, at denne var sket efter parternes ønske, og at disse i forbindelse hermed var vejledet om, at spørgsmålet om, hvorvidt den fraskilte hustrus ret til enkepension var bortfaldet ved aftalen, henhørte under domstolenes afgørelse. (Den anden sag er den ovenfor omtalte fra 1957).

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende om spørgsmålet om, hvorvidt der efterfølgende kan indgås aftale mellem parterne om ændring af retten til enkepension:

»Det har igennem alle årene været en forudsætning for, at den fraskilte hustru kunne bevare sin ret til enkepension, at ægteskabet forud for skilsmissen har bestået i mindst 5 år, og at der ved skilsmissen er tillagt den fraskilte hustru ret til underholdsbidrag.

Såvel efter 1941-loven som efter lovændringen af 1951 var det en yderligere betingelse, at der ved skilsmissebevillingen eller -dommen var truffet bestemmelse om, at den fraskilte hustru skulle bevare retten til enkepension; efter 1941-loven beroede afgørelsen heraf på et skøn - efter ændringsloven af 1951 var udgangspunktet, at den fraskilte hustru bevarede sin ret til enkepension, men det kunne i forbindelse med skilsmissen aftales eller fastsættes, at hustruen ikke skulle bevare sin pensionsret. Efter ændringsloven af 1969 skal der - i modsætning til tidligere - kun optages bestemmelse om forholdet i skilsmissebevillingen eller -dommen, hvis ægtefællerne har aftalt, at hustruen ikke skal bevare sin ret til enkepension; i mangel af sådan bestemmelse bevarer den fraskilte hustru umiddelbart efter loven ret til enkepension.

§ 2, stk. 2, 2. pkt., i det oprindelige lovforslag fastsatte udtrykkeligt, at den ved skilsmissen truffne afgørelse var endelig. Og formålet med denne bestemmelse var bl.a. generelt at afskære senere aftaler mellem de oprindelige ægtefæller, hvorefter den fraskilte hustru gav afkald på sin ret til enkepension (til fordel for mandens nuværende ægtefælle).

Bestemmelsen blev imidlertid aldrig gennemført. Baggrunden herfor var vel i og for sig næppe en afstandtagen fra det hensyn til at modvirke illoyale dispositioner, som havde motiveret bestemmelsen, men synes i første række at have været, at man ønskede at præcisere, at den fraskilte hustru måtte kunne bevare sin ret til enkepension, hvis en oprindelig aftale om, at hun ikke skulle have ret til underholdsbidrag og/eller enkepension senere blev tilsidesat som ugyldig efter den dagældende ægteskabslovs § 72. Med den udformning, § 2, stk. 1, herefter fik i enkepensionsloven af 1941, tog bestemmelsen imidlertid ikke udtrykkelig stilling til gyldigheden af aftaler, som de tidligere ægtefæller senere måtte indgå, og hvorefter den fraskilte hustru fraskrev sig den ved dommen eller bevillingen tillagte ret til enkepension. Jeg finder det ikke påkrævet i den foreliggende sammenhæng at inkludere mig på en nærmere vurdering heraf, men skal dog ikke undlade at pege på bestemmelsen i 1941-lovens § 2, stk. 3, sidste pkt.

Det må forekomme mest nærliggende at antage, at en aftale, hvorefter den fraskilte hustru ikke skal bevare sin ret til enkepension, og hvorom der er optaget bestemmelse i skilsmissebevillingen eller -dommen, ikke senere kan ændres ved aftale mellem de tidligere ægtefæller. For så vidt må den ordning, der træffes i forbindelse med skilsmissen, også efter den gældende lov anses for endelig (dog som hidtil med det forbehold, at den oprindelige aftale ikke senere tilsidesættes som ugyldig, jfr. herved ægteskabslovens § 58).

Jeg må, som nævnt, forstå, at det er finansministeriets, lønnings- og pensionsdepartementets, opfattelse, at den fraskilte hustru også er afskåret fra ved en senere aftale med manden at fraskrive sig sin lovbestemte ret til enkepension til fordel for mandens nuværende hustru.

Denne antagelse ses ikke at have støtte i ordlyden af den gældende lovbestemmelse og kan derfor alene støttes på de ovenfor gengivne udtalelser fra forarbejderne til loven af 1941.

Jeg finder heroverfor at måtte pege på, at disse udtalelser fremtræder som bemærkninger til en lovbestemmelse, der aldrig blev gennemført, og at den gældende lovbestemmelse ved lovændringen af 1969 ikke blot fik en ændret sproglig udformning, men også en helt anden lovteknisk struktur.

Hertil kommer, at forholdene har ændret sig væsentligt i de mellemliggende år. Jeg sigter herved navnlig til den tendens, der i praksis er (og igennem mange år har været) til at tidsbegrænse mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold. Det følger af enkepensionslovens § 2, stk. 2, at den fraskilte hustru, hvis der er aftalt eller truffet bestemmelse om en sådan tidsbegrænsning, kun er berettiget til i givet fald at oppebære enkepension i samme tidsrum, og af § 2, stk. 5, 2. pkt., at enken derefter indtræder i den fraskilte hustrus pensionsandel. Dette synes at måtte indebære, at der ikke i dag kan tillægges det hensyn til at modvirke illoyale dispositioner, der lå bag den oprindelige, men aldrig gennemførte, udtrykkelige bestemmelse om forholdet, samme vægt som tidligere. Der kan endvidere være anledning til at fremhæve, at det på baggrund af den udvikling, der har været med etablering af faste (papirløse) samlivsforhold, må forekomme mindre rimeligt at fastholde, at de tidligere ægtefæller generelt skulle være afskåret fra, dersom de er enige derom, at tilsikre mandens nuværende hustru den ret til enkepension, som hun ville opnå, hvis den fraskilte hustru indgik nyt ægteskab, jfr. lovens § 2, stk. 4.

Under henvisning til det anførte har jeg fundet at burde henstille til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet - eventuelt efter forudgående drøftelse med justitsministeriet - at overveje, om der er tilstrækkelige holdepunkter for at fastholde den hidtidige fortolkning også på det nu foreliggende lovgivningsmæssige grundlag.

Jeg har bedt finansministeriet, lønnings og pensionsdepartementet, om at underrette mig om, hvad der videre sker i sagen.

Jeg finder at burde henlede Deres opmærksomhed på muligheden for allerede nu at få påtegnet skilsmissebevillingen aftalen om bortfald af retten til enkepension.«

Supplerende oplysninger om sagen

I anledning af min henstilling i skrivelse af 13. april 1983 til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, om at overveje, om der var tilstrækkelige holdepunkter for at fastholde en fortolkning, hvorefter den fraskilte hustru var afskåret fra ved en senere aftale med manden at fraskrive sig sin lovbestemte ret til enkepension til fordel for mandens nuværende hustru, udtalte finansministeriet i sin skrivelse af 21. februar 1984 til mig følgende:

»Efter reglerne i loven om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse er den fraskilte hustrus pensionsmæssige stilling - ud over kravet om, at ægteskabet skal have bestået i mindst 5 år - bestemt ved den ordning, der i forbindelse med skilsmissen er truffet med hensyn til spørgsmålet om mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold, således at den fraskilte hustru bevarer retten til enkepension, når der ved skilsmissen påhviler man-

den bidragspligt. Der består dog adgang for hustruen til som led i forhandlingerne om skilsmissevilkårene at give afkald på retten til enkepension efter skilsmissen.

Generelle regler om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse blev første gang indført ved lov nr. 102 og 103 af 14. marts 1941. Den ordning, der blev fastlagt efter disse love, fulgte i hovedtrækkene de retningslinier og synspunkter, som et af finansministeren i 1938 nedsat udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret i sin indstilling havde foreslået lagt til grund.

Af udvalgsbetænkningen, der blev afgivet 24. november 1939, fremgår bl.a., at der i udvalget var enighed om at gøre pensionsrettens bevarelse afhængig af, at der ved skilsmissen påhviler manden pligt til at svare underholdsbidrag til hustruen, og det var efter betænkningen, s. 16 forneden, udtrykkeligt forudsat, at ændringer ved senere aftale mellem parterne af den ordning, der er truffet ved skilsmissen med hensyn til hustruens enkepensionsretlige stilling, måtte være udelukket. Dette ufravigelighedsprincip indgår som en forudsætning bag den af udvalget og ved lovforslagene fremsættelse i landstinget foreslåede lovtekst, hvorefter den afgørelse, der træffes ved skilsmissen med hensyn til spørgsmålet om bevarelse af enkepensionsret, er endelig.

Under lovforslagene behandling i rigsdagen kom forhandlingerne på dette punkt til at dreje sig om lovtekstens betydning set i relation til ændringer efter overøvrighedsbeslutning og domstolsafgørelse, og i den vedtagne lovgivning indgik der i stedet for ordene om endelig afgørelse bestemmelse om, at afgørelsen ikke kan ændres i medfør af § 71 i ægteskabsloven af 1922.

Der er efter finansministeriets opfattelse ikke holdepunkt for at antage, at det ved den vedtagne affattelse af lovteksten har været hensigten at anfægte princippet om, at den ved skilsmissen truffne afgørelse om enkepensionsretten er endelig i den forstand, at parterne ikke ved indbyrdes aftale kan ændre forholdet omkring den fraskilte hustrus enkepensionsret, som det fremstår ved skilsmissen. Finansministeriet må fortsat ved stillingtagen til spørgsmål omkring anvendelse af enkepensionslovens regler basere sig på, at dette princip består som en forudsætning, der ligger til grund for lovens system.

Endvidere finder finansministeriet ikke, at den i 1969 gennemførte ændring af enkepensionsloven, der indebærer, at enkepensionsspørgsmålet alene kræves omtalt i skilsmissebevillingen eller -dommen, såfremt der ifølge aftale mellem ægtefællerne ikke skal tilkomme hustruen ret til enkepension, har indflydelse på det forhold, at den fraskilte hustrus pensionsmæssige stilling er endeligt fastlagt ved skilsmissen.

Efter ombudsmandens henstilling har sagen været drøftet med familieretsdirektoratet, der har overtaget familieretssagerne fra justitsministeriet. Direktoratet har givet udtryk for, at man på baggrund af det af ombudsmanden anførte finder at måtte nære tvivl om, hvorvidt en eventuel domstolsprøvelse af det foreliggende spørgsmål ville få et udfald, der svarer til finansministeriets opfattelse.«

Jeg meddelte herefter finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

Samtidig underrettede jeg A om finansministeriets og justitsministeriets opfattelser og tilføjede, at jeg, såfremt A ønskede en afgørelse ved domstolene og i den forbindelse ansøgte om fri proces, ville være indstillet på efter § 6, stk. 2, i instruksen for folketingets ombudsmand at afgive henstilling om, at ansøgningen om fri proces blev imødekommet.

Supplerende oplysninger om sagen

A ansøgte om og fik bevilget fri proces af Justitsministeriet til anlæggelse af anerkendelsessøgsmål mod Finansministeriet. A påstod under retssagen ved østre Landsret Finansministeriet tilpligtet at anerkende, at den fulde ret til enkepension efter ham var overgået til hans nuværende ægtefælle.

Under retssagen tilkendegav Finansministeriet, at ministeriet nu var af den »opfattelse, at enkepensionsloven ikke kan antages at regulere spørgsmålet om, hvorvidt en fraskilt hustru kan frasige sig en bevaret enkepensionsret til fordel for en senere hustru.

Spørgsmålet om bortfald af en bevaret ret til enkepension til fordel for den senere hustru må afklares ved aftale mellem manden og den fraskilte hustru uden involvering af pensionsmyndigheden.

Finansministeriet agter ikke som tjenestemandspensionsmyndighed at modsætte sig sådanne aftaler«.

Retssagen ved østre Landsret blev herefter hævet.